

KUML 1982
-83

KUML¹⁹⁸² -83

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab, Århus 1984

OMSLAG: Tybrind vig, dekoration på åreblad.

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Redaktion: Poul Kjerum

Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11 pkt.

Papir: Stora G-point 120 gr.

Copyright 1984 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-00-86503-3

ISSN 0454-6245

INDHOLD/CONTENTS

<i>Olaf Olsen: Elna Møller. Worsaae-Medaillen</i>	7
Elna Møller. The Worsaae-Medal	9
<i>Søren H. Andersen: Mønstrede åreblade fra Tybrind vig</i>	11
Patterned oar blades from Tybrind vig	28
<i>Jens Jeppesen: Funktionsbestemmelse af flintredskaber.</i>	
Slidsforsanalyse af skraber fra Sarup	31
Determination of flint implement function. Wear analysis of scrapers from Sarup	56
<i>Torsten Madsen og Jens Erik Petersen: Tidlig-neolitiske anlæg ved Mosegården.</i>	
Regionale og kronologiske forskelle i tidligneolitikum	61
Early Neolithic structures of Mosegården, eastern Jutland. Regional and chronological differences in the Danish Early Neolithic	111
<i>Klaus Ebbesen: Yngre neolitiske tap-stridsøkser. Nyt lys på enkeltgravstiden</i>	121
Younger Neolithic shaft-tongued battle axes. New light on the Single Grave Culture	133
<i>Peter Rowley-Conwy: Bronzealderkorn fra Voldtofte</i>	139
A new sample of carbonized grain from Voldtofte	147
<i>Karin Levinsen: Jernets introduktion i Danmark</i>	153
The introduction of iron to Denmark	164
<i>Erling Benner Larsen: Værktøjsspor/På sporet af værktøj. Identifikation og dokumentation af værktøjsspor, – belyst ved punselornamenterede genstande fra Sejlflod</i>	169
Tracing the tools by their traces. Identification and documentation of tool traces – illustrated through punch-decorated objects from the Early Germanic Iron Age	179
<i>Helge Brinch Madsen og Leif Chr. Nielsen: Nørre Vosborg. En kvindegrav fra ældre vikingetid</i>	181
Nørre Vosborg. A woman's grave from the Early Viking Period	194
<i>Lise Bender Jørgensen: Tekstilerne fra Nørre Vosborg</i>	197
The Textiles from Nørre Vosborg	202
<i>Erling Johansen og Aslak Liestøl: Kong Haralds »mishandlede« Jellingsten</i>	205
King Harald's "mishandled" Jelling Stone	211
<i>Johan Lange: Danmarks bod (TanmarkaR böt). Et nyt tolkningsforsøg</i>	213
TanmarkaR böt. A new interpretation	218
<i>Niels Åge Nielsen: Nyt om Hemdrup træpind</i>	219
The Hemdrup stave again	221
<i>Peter Pentz: Vore gamle våbenhuse og deres tidlige brug</i>	223
Our old church porches and their former use	244
<i>Jesper Laursen: Fortidsminder i Århus skovene</i>	253
Prehistoric monuments in the Århus forests	262
<i>Niels Abrahamsen: Arkæomagnetiske forsøg med rekonstruerede teglovne</i>	265
Archaeomagnetic experiments on reconstructed kilns	277
<i>Tage E. Christiansen: Bygningen på søndre Jellinghøj. En berigtigelse</i>	279
A correction. The construction of the southern Jelling mound	283
<i>Jysk Arkæologisk Selskab</i>	285
<i>Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond</i>	287

FORTIDSMINDER I ÅRHUSSKOVENE

Af Jesper Laursen

I forbindelse med undersøgelse af den forhistoriske bebyggelse indtager oldtidsmindesmærkerne, herunder især høje, størstensgrave og andre gravanlæg, traditionelt en fremtrædende plads som kildemateriale (1).

Det har dog længe været erkendt, at de bevarede fortidsminder kun udgør en lille del af den oprindelige mængde. Selv om det må antages, at ødelæggelserne sætter ind allerede i oldtiden, har de dog efter alt at dømme været størst i løbet af de sidste 200-300 år. Især 1700- og 1800-tallets landbo- og vejreformer, som henholdsvis resulterede i en mere intensiv landbrugsdrift og et omfattende stenforbrug til vejarbejder, medførte, at et meget stort antal fortidsminder blev kraftigt forstyrret eller helt sløjft (2).

Disse ødelæggelser gav i 1807 anledning til nedsættelsen af »Den kongelige Commission til Oldsagers Opbevaring« og det nuværende Nationalmuseums oprettelse. Da overgrebene imidlertid fortsatte med uformindsket styrke, blev der i 1847 oprettet en »Inspection for de antiquariske Mindesmærkers Bevaring«, som i 1873 iværksatte herredsberejsningerne med henblik på en landsdækkende beskrivelse og kortlægning af alle bevarede oldtidsminder, voldsteder o.l. (3). Berejningsoptegnelserne blev samlet i de såkaldte sognebeskrivelser, hvor de enkelte fortidsminder findes beskrevet sogn for sogn.

Normalt anses sognebeskrivelserne for nogenlunde dækkende med hensyn til forekomsten af synlige fortidsminder på berejningstidspunktet. I de senere år er det imidlertid blevet klart, at de gamle skovområder ofte rummer et stort antal uregistrerede fortidsminder (4).

Dette forhold, som ofte vil være af betydning i forbindelse med bebyggelseshistoriske studier og de dermed forbundne analyser af kildematerialets repræsentativitet, skal i det følgende belyses med udgangspunkt i en undersøgelse foretaget i Århuskovene.

Da de gamle skove ofte antages at have ydet fortidsminderne beskyttelse mod skiftende tiders overgreb, skal det endvidere vurderes, i hvilken grad dette er tilfældet, herunder hvornår og hvordan eventuelle ødelæggelser har fundet sted (5).

Undersøgelsen

I foråret 1981 foretog Forhistorisk Museum, Moesgård en samlet registrering af fortidsminder i Århuskoven (6). Dette skete dels i fredningsøjemed, idet en stor del af de bevarede fortidsminder er truet af det moderne skovbrug, dels for at skabe grundlag for en tilfredsstillende information af det store skovsøgende publikum.

Undersøgelsesområdet ligger syd for Århus og omfatter hovedsagelig de offentligt ejede skovområder, som tidligere har hørt under godserne Marselisborg, Moesgård og Vilhelmsborg. Det i alt knap 1000 ha store skovareal udgøres dels af et sammenhængende, ca. 10 km langt og op til 1,5 km bredt bælte langs Kattegatkysten, dels af 2 separate skovpartier lidt længere inde i landet, fig. 2.

Hovedparten af terrænet er stærkt kuperet, præget af vældige bakker, dybe slugter, spredtliggende vådområder og gennemskåret af adskillige større og mindre vandløb. Undergrunden veksler mellem ler, sand og grus.

Indledningsvis blev Forhistorisk Museums arkiv, Nationalmuseets sognebeskrivelse, Fortidsmindeforvaltningens fredningskort og nyberejningskemaer, udskiftnings-, matrikel- og ældste geodætiske kort samt relevant lokalhistorisk litteratur gennemgået.

Derefter fulgte en systematisk rekognoscering, som foregik i det tidlige forår, hvor sigtbarheden er optimal og skovbunden mest muligt blottet. Skovstykkerne blev gennemvandet afdelingsvis, således at ganglinierne fulgte diger, grøfter, veje o.l. Afstanden mellem linierne varierede afhængigt af terrænets karakter og bevoksningens tæthedsgrad, men den oversteg dog aldrig 50 m.

Som kortmateriale benyttedes skovkort med afdelingsnumre samt orienteringsløberkort i størrelsesforholdet 1:10.000. Sidstnævnte kort blev brugt ved afsætning af fund, hvilket kunne ske med stor nøjagtighed, på grund af kortenes righoldighed på topografiske detaljer.

Ikke tidligere registrerede oldtidsminder blev beskrevet udførligt, mens kendte anlæg blot blev beskrevet i det omfang, der var noget at tilføje til tidligere optegnelser. Opmålinger skete ved afskridning og brug af tomestok og kompas.

Anlæggene blev, efter kriterier hvis anvendelighed er blevet bekræftet af flere udgravninger i undersøgelsesområdet, registreret i følgende grupper (7):

1. Storstensgrave, markante cirkulære eller aflange høje med store sten langs højfoden og eventuelt på højoverfladen.
2. Rundhøje, markante cirkulære høje kun med spredte eller ingen sten på overfladen. Over 1 m høje.
3. Langhøje, markante aflange høje med kun spredte eller ingen sten på overfladen.

Fig. 1: Bronzealderhøjen Råhøj i Marselisborg skov. Foto: Thomas Pedersen 1928.

The Bronze Age barrow Råhøj in the Marselisborg forest.

4. Gravrøser, regelmæssige små cirkulære høje med tæt koncentration af hånd- til hovedstore sten på overfladen. Under 1 m høje.
5. Andre gravanlæg, afgrænsede stenansamlinger og bautasten.
6. Oldtidsagre, systemer af skelvolde og/eller terrassekanter.
7. Højryggede agre, flere regelmæssige paralleltløbende volde med en indbyrdes afstand på 10-15 m.
8. Rydningsrøser, uregelmæssige ansamlinger af større og mindre sten i flere lag.
9. Hulveje.

Desuden blev der foretaget en kortlægning af forskellige kulturspor fortrinsvis fra nyere tid, herunder levn efter skovbrug, jagt, fiskeri, råstof- og vandkraftudnyttelse (8).

Resultater. På nuværende tidspunkt er der registreret i alt 251 fortidsminder i Århuskovene. Heraf var kun 28 blevet registreret under herredsberejningerne. I tiden derefter og frem til den systematiske skovrekognoscering i 1981 var antallet forøget med yderligere 37. Se diagrammet fig. 3.

Som det fremgår af diagrammet består en stor del af de 186 nyregistrerede fortidsminder af anlægstyper, som ikke blev registreret under herredsberejningerne (oldtidsagersystemer, højryggede agersystemer, rydningsrøser og hulveje). Bortset fra oldtidsagrene er hovedparten af disse da også fra historisk tid.

Ser man på gravanlæggene alene, fremgår det imidlertid, at der også her er sket en kraftig tilvækst i forhold til herredsberejningsoptegnelserne, idet antallet er vokset fra 28 til 104. Af de 76 nyttilkomne gravanlæg er 26 blevet registreret i forbindelse med forskellige undersøgelser indenfor de sidste 25 år (9).

De nyttilkomne storstensgrave, som alle er beliggende i de sydlige skovområder, udgøres af 5 langdysser, 3 runddysser og en stenkiste i en oval langhøj fig. 4 (10).

Fem nyregistrerede rundhøje i den nordligste del af undersøgelsesområdet kan i kraft af deres storhøjs-karakter tilknyttes en højgruppe på mere end 30 høje, som i ældre bronzealder har strakt sig i en 1,5 km bred zone fra kysten og ca. 2 km ind i landet mod sydvest fig. 1 (11).

De resterende 13 rundhøje ligger spredt i de sydlige dele af skovene. Da kun de færreste overstiger en højde på 2 m, kan de ikke med rimelig sikkerhed dateres nærmere. To langhøje, som begge har karakter af tvillinghøje, må derimod efter al sandsynlighed henføres til bronzealderen.

Af ialt 43 nyregistrerede gravrøser ligger 5 i den nordlige del af skovområdet i tilknytning til flere lignende i forvejen kendte anlæg, som i 2 tilfælde har vist sig at rumme brandgrave fra tidlig førromersk jernalder fig. 5 (12). De skal sandsynligvis ses i sammenhæng med et i samme område beliggende udstrakt oldtidsagersystem (13). I den sydøstlige del af undersøgelsesområdet findes 2 røsekoncentrationer ligeledes i tilknytning til oldtidsagre. Med undtagelse af endnu en koncentration bestående af 11 røser, hvoraf een ved udgravning har kunnet dateres til jernalderen (14), findes de resterende spredt i skoven. En enkelt af disse har vist sig at være fra den senere del af førromersk jernalder (15).

Under gruppen af andre gravanlæg hører dels en gruppe af 4 bautasten (16), dels 3 stensætninger, hvoraf een ved udgravning viste sig at være beslægtet med de fra jernalderen kendte ovale stenanlæg (17).

Fig. 2: Århuskovene – oldtidsmindernes udbredelse og udstrækningen af tidligere opdyrkede arealer. Tegning: Elsebet Morville.

The Århus forests, showing the distribution of ancient monuments and extent of areas cultivated earlier.

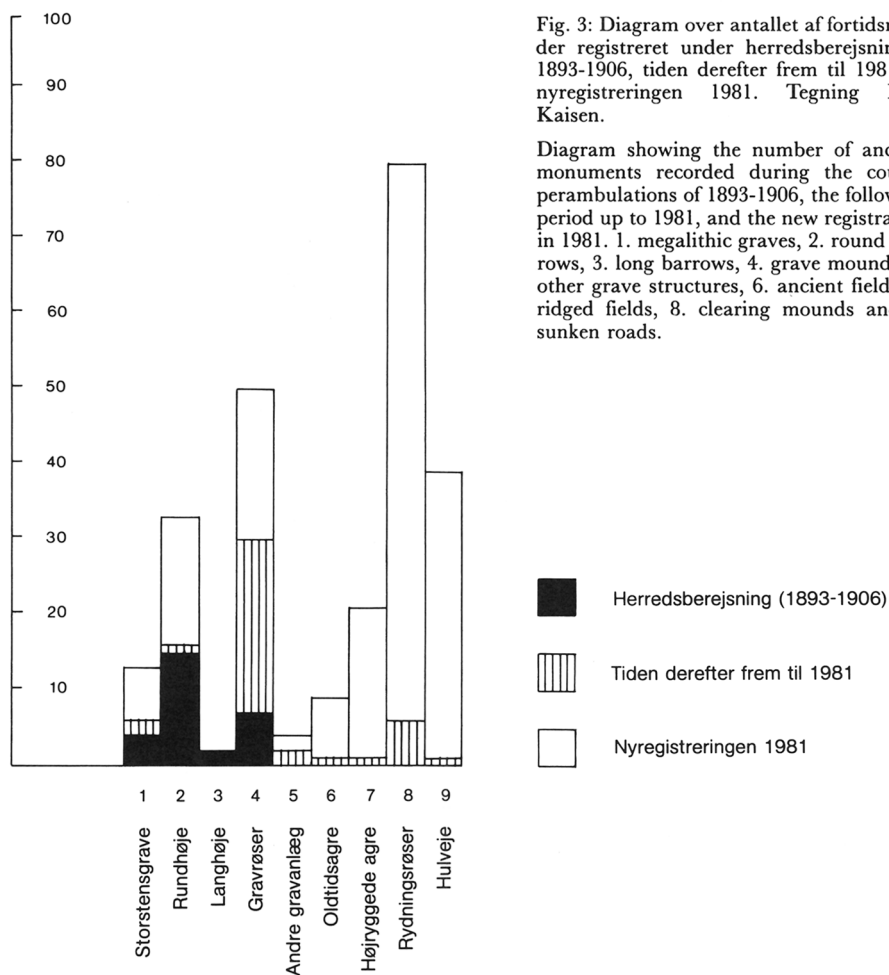

Fig. 3: Diagram over antallet af fortidsminder registreret under herredsberøjsningen 1893-1906, tiden derefter frem til 1981 og nyregistreringen 1981. Tegning Poul Kaisen.

Diagram showing the number of ancient monuments recorded during the county perambulations of 1893-1906, the following period up to 1981, and the new registration in 1981. 1. megalithic graves, 2. round barrows, 3. long barrows, 4. grave mounds, 5. other grave structures, 6. ancient fields, 7. ridged fields, 8. clearing mounds and 9. sunken roads.

Med hensyn til de forskellige anlægstypers bevaringstilstand skal det nævnes, at der for så vidt angår storstensgravene er sket omfattende ødelæggelser. Således har tilsyneladende samtlige anlæg været udsat for stenplyndringer, hvilket især er gået ud over gravkamrene. I et tilfælde har man fuldstændig nedbrudt et formodet jættestuekammer, i et andet tilfælde et stordyssekammer, hvorefter der er ført en skovvej midt igennem den tilbageværende rundhøj (18). Mens disse ødelæggelser er foregået indenfor de sidste 150 år, er andre forstyrrelser sket endnu tidligere. Dette gælder f.eks. en langdysse, som er beliggende i en tidligere opdyrket del af skoven. Højryggede agre, som var i brug endnu i 1700-tallet fører her hen over langhøjen (19). Endelig skal det nævnes, at et mindre anlæg på det nærmeste er udslettet, efter at det i forrige århundrede blev forstyrret af vindfælder.

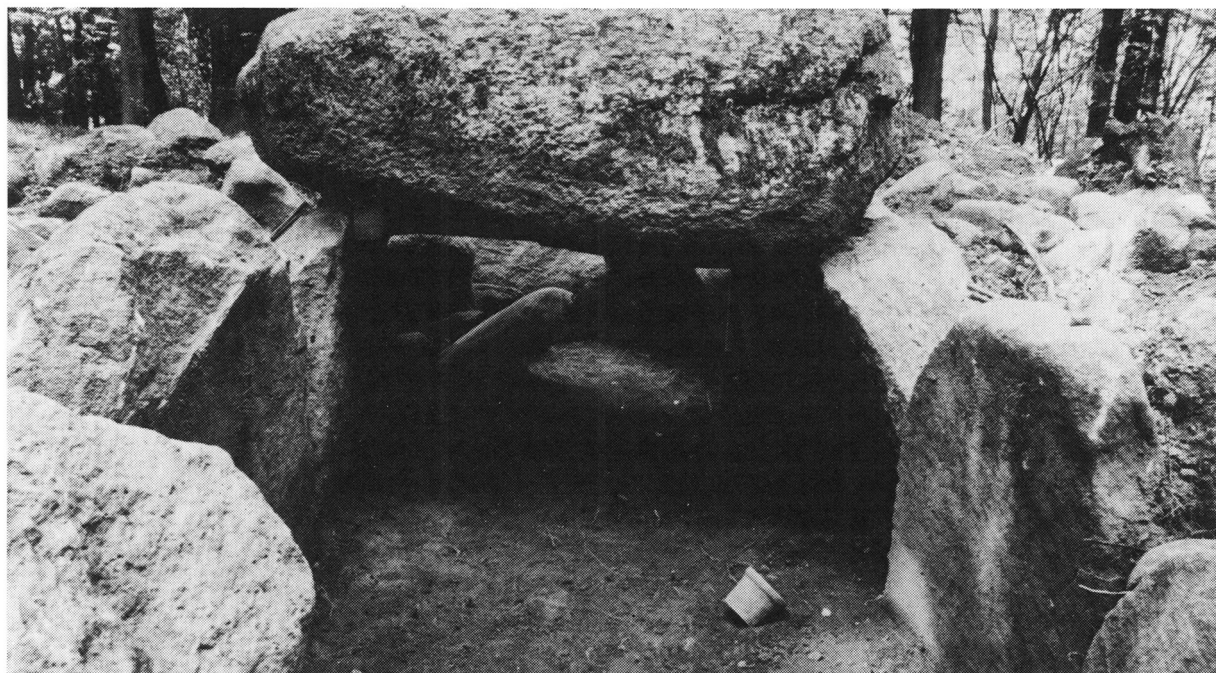

Fig. 4: Nyregistreret stenkiste med enkeltgravsbæger under udgravning i Vilhelmsborg skov. Foto: Torsten Madsen.

Newly recorded stone cist with Single Grave beaker under excavation in the Vilhelmsborg forest.

Fig. 5: Gravrøse i Marselisborg skov før og under udgravning. Foto: Palle Eriksen og Preben Dehlholm.

Grave mound in the Marselisborg forest before and under excavation.

Også rundhøjene er mærket af tidens tand, hvis de da ikke ligefrem er sløjfede, hvilket er sket for to store bronzealderhøjes vedkommende. Den ene var allerede ødelagt på berejsningstidspunktet, mens den anden, som var uregistreret, er blevet næsten totalt bortgravet i løbet af de sidste godt 100 år. De resterende rundhøje bærer præg af større og mindre forstyrrelser i form af nedgravninger og delvise bortgravninger. I to tilfælde er højen endvidere blevet tydeligt berørt af oldtidsagre, hvilket har forårsaget udjævning af højprofilen.

Endelig har mange af de bevarede gravrøser været udsat for stenplyndringer. Hvor mange der ligefrem er gået til på denne måde må stå hen i det uvisse, men det skal noteres, at af de i alt 7 røser, som blev registreret under herredsberæjsningerne, er nu kun de 4 tilbage.

Som det fremgår af det foregående, er flere oldtidsminder blevet forstyrret som følge af såvel oldtidens som nyere tids opdyrkning i undersøgelsesområdet. På denne baggrund vil det være af interesse at få belyst, i hvilket omfang de nuværende skovområder tidligere har været under plov. Dette kan ske med udgangspunkt i de bevarede oldtidsagre og højryggede agre samt udskiftnings- og matrikelkort.

Der er registreret sammenhængende oldtidsagerforekomster på 5 forskellige lokaliteter i skovene. Derudover er der påtruffet flere enkeltliggende terrassekanter, som enten er rester af oldtidsagre eller nyere tids marker, eventuelt af den såkaldte terrasseformede type (20).

De højryggede agre og andre dyrkningsspor fra historisk tid findes fortrinsvis i de nuværende skovområders yderzone. Hovedparten af de højryggede agre, som kendes fra i alt 21 lokaliteter, var i brug endnu i 1700-tallet (fig. 6).

Udstrækningen af de tidligere opdyrkede områder fremgår af kortet fig. 2. Når hertil lægges de mere end 74 registrerede rydningsrøser, som findes spredt i især den sydlige del af undersøgelsesområdet, får man indtryk af, hvilken betragtelig del af de nuværende skovområder der har været dyrket alene i ældre jernalder og historisk tid.

Konklusion

Undersøgelsesresultaterne fra Århuskovene støtter ikke formodningen om, at de gamle skovområder har ydet oldtidsminderne særlig beskyttelse mod skiftende tiders overgreb og dermed skulle kunne give et billede af, med hvilken tæthedsgrad oldtidsminderne oprindeligt har ligget i det danske landskab.

I Århuskovene er dette billede blevet forstyrret af dels ældre jernalders og nyere tids forholdsvis udstrakte agerdyrkning, dels af stenplyndringer o.l., som heller ikke har ladet mange af de bevarede oldtidsminder ubørte.

ger mængden af kendte oldtidsminder i det tilstødende åbne land. Dette kan dog ikke aflæses af herredsberejningsoptegnelserne. Undersøgelserne i Århuskovene har nemlig vist, at optegnelserne fra dette område er yderst mangelfulde. Selv når der ses bort fra anlægstyper, som normalt ikke blev registreret under berejningerne, er der siden berejningstidspunktet sket en betragtelig vækst i antallet af registrerede oldtidsminder, nemlig fra 28 til 104. Det skal bemærkes, at de nyregistrerede anlæg ikke blot består af uanselige gravrøser o.l., men også omfatter markante gravhøje og storstensgrave.

Da undersøgelsesresultater fra andre skovområder har vist, at der også her findes mange uregistrerede oldtidsminder (21), må det formodes, at de gamle skove i landet som helhed rummer betydelig flere forhistoriske anlæg, end det fremgår af berejningsoptegnelserne. Forklaringen herpå kan være, at berejserne især har haft deres opmærksomhed rettet mod det åbne land, hvor fortidsminderne jo var mest truede. Da skovområder som bekendt kan være svære at overskue og dertil ofte er temmelig uvejsomme, kan en medvirkende årsag endvidere ligge i det praktiske forhold, at iagttagelserne snarere blev gjort fra hestevogn end til fods!

SUMMARY

Prehistoric Monuments in the Århus Forests

In Denmark, prehistoric monuments, especially barrows, megalithic graves and other grave structures, traditionally play a major part as source material in connection with prehistoric settlement research (1).

It has, however, long been recognized that the extant monuments constitute only a small part of the original number. Although it must be assumed that destruction started in antiquity, it is judged to have been greatest during the last 200-300 years (2).

This destruction led in 1807 to the setting up of *Den kongelige Commission til Oldsagers Opbevaring* ('Royal Commission for the Preservation of Antiquities') and the establishment of the present National Museum. As encroachment continued unabated, however, there was established in 1847 an *Inspection for de antiquariske Mindesmærkers Bevaring* ('Inspectorate for the Preservation of Ancient Monuments'), which in 1873 initiated county perambulations with a view to nationwide description and mapping of all preserved ancient monuments, castle mounds, and the like (3). The reports were collected in the so-called parish descriptions, in which the individual monuments are described parish by parish.

Normally, the parish descriptions are considered fairly complete with respect to the occurrence of monuments visible at the time of survey, but in recent years it has become apparent that the old forest areas often contain a large number of unrecorded monuments (4).

This circumstance, which will often be of importance in connection with settlement-historical studies and concomitant analyses of the representativeness of source material, will be elucidated in the following on the basis of a concrete example.

As the old forests are often considered to have afforded protection from the inroads of time, the degree to which this holds good, and when and how any destruction has taken place, will also be looked into (5).

In the spring of 1981, Forhistorisk Museum, Moesgård, carried out a complete registration of monuments in the forests south of Århus – a total area of about 1,000 hectares, fig. 2 (6). This occurred partly for preservation reasons, a large part of the extant monuments being threatened by modern forestry practice, and partly in an effort to improve the information available to the public.

After initial archive study, a systematic reconnaissance of the forests took place in early spring, when visibility is optimal and the forest floor most bare.

According to criteria the validity of which has been confirmed by several excavations in the area of study, the prehistoric monuments were placed in the following categories, which were further defined (7): 1. megalithic graves, 2. round barrows, 3. long barrows, 4. grave mounds, 5. other grave structures, 6. ancient fields, 7. ridged fields, 8. clearing mounds and 9. sunken roads.

In addition, various cultural remains mainly from more recent time were mapped, including vestiges of forestry, hunting, fishing raw material extraction and use of water power (8).

At the time of writing, a total 251 prehistoric monuments have been registered in the Århus forests. Only 28 of these had been recorded during the county perambulations. In the intervening period up to the systematic forest reconnaissance in 1981, a further 37 monuments were recorded, fig. 3-5.

As the diagram fig. 3 shows, a major part of the 186 newly registered prehistoric monuments consists of types of structures which were not recorded during the county survey (ancient fields, ridged fields, clearing mounds and sunken roads). But apart from the ancient fields, most of these are from historical times.

Looking at the prehistoric grave structures alone, it is apparent, however, that here too, there has been a major increase in relation to the registrations of the county survey. Of the 76 newly recorded structures, 26 have been recorded in connection with various investigations carried out within the last 25 years (9-10).

The results of the recent survey of the Århus forests do not support the view that the old forest has afforded especial protection to the ancient monuments from the encroachments of time and should thus give a true picture of the original concentration of ancient monuments in the Danish landscape.

In the Århus forests, this picture has been disturbed by the older Iron Age's and recent times' relatively extensive cultivation, fig. 2 and 5; neither has the stone-plundering and similar activities of various times left many of the preserved monuments intact.

Although a certain part of the ancient monuments in the Århus forests have thus been destroyed, it must at the same time be remarked that the numbers still extant greatly exceed the numbers of known monuments in the contiguous open country. But this can not be elicited from the county records. Investigations in the Århus forests show that the registrations from this area are rather deficient. Even when types of structures which were not normally recorded during the survey are left out of account, a considerable increase in the number of recorded monuments has occurred since the perambulation, from 28 to 104, and it should be remarked in this connection that the newly recorded structures comprise not only inconspicuous grave mounds and the like, but also conspicuous barrows and megalithic graves.

As investigations in other forest areas have also yielded many unrecorded ancient monuments (21), it must be supposed that the old forest areas in the country as a whole contain considerably more prehistoric structures than the perambulation reports show. The explanation may be that those involved had their attention directed particularly to the open country, where monuments were most vulnerable. As it is difficult to see the wood for the trees in forest areas, which can be rather inaccessible, too, a contributory factor may have been the fact that the observations were also made more from a horse-drawn carriage than on foot!

Jesper Laursen
Moesgård

Oversættelse: Peter Crabb

NOTER

- 1) Se f.eks. Knudsen, S.Aa., Landskab og oldtid. Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner 1982 med litteraturoversigt p. 144 ff.
- 2) Tanderup, R. og Ebbesen, K., Forhistoriens historie 1979 p. 47 ff.
Ebbesen, K. Fortidsminderegistrering i Danmark, Fredningsstyrelsen 1983.
- 3) Worsaae, J.J.A., Om Bevaringen af de fædrelandske Oldsager og Mindesmærker i Danmark. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1877 p. 1 ff.
- 4) Se f.eks. Thrane, H., Bebyggelsehistorie – en arkæologisk arbejdsopgave. Fortid og Nutid bind XXV, hefte 3/4 1973 note 2 p. 391, Knudsen, S.AA., 1982 op. cit. p. 26 og Skaarup, J. Fortidsminder i skovene – nye fund fra Langeland. Antikvariske studier 5, 1982 p. 244 ff.
- 5) Müller, S., Vor Oldtid 1897 p. 296 og Skaarup, J. 1982 op. cit. p. 244.
- 6) FHM journal nr. 2448.
- 7) Se note 10-17.
- 8) Se Laursen, J., Fortidens spor i Århuskovene 1983, og Laursen, J. Kulturhistoriske skovregistreringer. Århuskovene. Antikvariske studier 6, 1983.
- 9) Henholdsvis Viggo Nielsens undersøgelser i Thorskoven, FHM journal nr. 874, Torstens Madsens i Hørret skov, FHM journal nr. 1845, og Palle Eriksens nyberejsning for Fredningsstyrelsen, FHM journal nr. 2351.
- 10) Sidstnævnte anlæg og en af runddysserne er udgravet af FHM ved Torsten Madsen, journal nr. 1944 og 1824. Angående FHM 1824 se Madsen, T., Jættestuen Hørret skov I. Kuml 1976 p. 65 ff.
- 11) En enkelt af disse høje er udgravet af Nationalmuseet ved Hans Kjær, Journal nr. B 10826-28 og C 17920-21. Se Kjær, H. Lidt om Aarhussegnens Arkæologi og »Røverhøj«. Aarhus Stifts Aarvog 1920 p. 108 ff.
- 12) Udgravet af FHM ved henholdsvis Jytte Lavrsen, journal nr. 874 og Palle Eriksen, journal nr. 1938.
- 13) Se Laursen, J., 1983 op. cit.
- 14) Udgravet af FHM ved Torsten Madsen, journal nr. 2146.
- 15) FHM journal nr. 1999.
- 16) Udgravet af FHM ved Torsten Madsen, journal nr. 1824.
- 17) Udgravet af FHM ved Jesper Laursen, journal nr. 1846.
Se f.eks. Hougård M. En skibssætning ved Vammen, MIV 4, 1973, p. 74ff.
- 18) FHM journal nr. 1824, jvf. note 10.
- 19) Udgravet af FHM ved Torsten Madsen, journal nr. 1943. Se Andersen, N.H. og Madsen, T., Skåle og bægge med storvinkelbånd fra yngre stenalder. Kuml 1977 p. 151 nr. 7. Det skal i denne forbindelse nævnes, at en anden langdysse beliggende nær Moesgård, journal nr. FHM 761, ifølge et udskiftningskort fra 1783, allerede på dette tidspunkt er blevet delvis sløjfet som følge af opdyrkning.
- 20) Se Nielsen, V., Agerlandets historie. Danmarks Natur bind 8, 1975 p.
- 21) Se note 4. Museumsinspektør Jørgen A. Jacobsen, Fyns Stiftsmuseum, takkes for kritiske kommentarer til manuskriptet.